

ксальна модель таких принаймні первісних ойконімів творилася не безпосередньо за допомогою префікса й іменника у Наз. відмінку, а від прийменникової конструкції з іменником в Оруд. відмінку, а щойно згодом відбулася лексикалізація цієї прийменникової конструкції й усічення закінчення непрямого відмінка.

Звичайно, шкода, що дуже велике число мікротопонімів не має жодних пояснень, але в цьому є і певний позитив, адже краще не давати жодного тлумачення, ніж давати завідомо неправильну етимологію, яку згодом будуть використовувати студенти та краєзнавці, а також популяризуватимуть екскурсоводи. Підготовлений двотомний словник мікротопонімів і мікрогідронімів – це цінне і найповніше на сьогодні джерело топонімного матеріалу, яким можуть і повинні користуватися сьогоднішні та майбутні як початкуючі, так і досвідчені дослідники української топонімії.

Дмитро Бучко

**УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА ТА ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА.
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ. – ЛЬВІВ: ІНСТИТУТ
УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА НАН
УКРАЇНИ, 2007. – ВИП. 5. – 556 С.**

На початку 2008 року побачив світ черговий випуск серійного видання «Українська історична та діалектна лексика», що його підготували до друку працівники Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. До нього увійшли розвідки, у яких висвітлено найбільш актуальні питання української лінгвістики. Увесь матеріал поділено на дві великих частини: «Історія мови» та «Діалектологія».

Перший і більший за обсягом розділ присвячений описові української мови від праслов'янської доби до сьогодення.

Розгляд фонетичних, морфологічних та лексичних рис текстів Львівського Ставропігійського братства міститься у статті Д. Гринчишина «Давні писемні пам'ятки з Рогатинщини». Учений ро-

бить висновок про те, що «для дослідження історії формування і розвитку української писемно-літературної мови XVI-XVII ст. важливе значення мають ті пам'ятки з території Рогатинщини, які написані слов'яноноруською мовою, оскільки вони дають можливість простежити взаємодію народнорозмовної мови з церковнослов'янською та іншими мовами, виявити найважливіші особливості графіки, фонетичної системи, граматичної будови і лексичного складу тогочасної писемно-літературної української мови» (с. 9). Е. Рудольф-Ціолковська дослідила кириличний рукопис «Зерцала», датований першою половиною XVIII століття, та авторську методику його перекладу, котру застосував літературний діяч І. Прислопський. Словниковий склад, а саме функціонування окремих лексем української мови в різні періоди її історії проаналізовані у статтях М. Скаб «Концепт *душа* у свідомості українців XVI-XVII ст.», Т. Вільчинської «Концепт *богородиця* у християнській ліриці Івана Величковського», О.Кровицької «Іменник *люди* в соціально-культурному і мовному просторі XVI-XVII ст.», Г.Войтів «Група слів зі значенням «скатерть» в українській мові», О. Тріль «Особливості функціонування лексеми *звѣзда* в пам'ятках української мови XVI-XVIII ст.», З. Мацюк «Місце праслов'янської лексеми **boljъ* у семантико-словотвірній системі української мови», М. Брус «Фемінітиви як відображення історії українського жіноцтва XVI-XVII століть», А. Фаловського «Темні» слова в матеріалах до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII ст. Є. Тимченка» та ін. Основні предметно-тематичні групи церковно-релігійної лексики, засвідченої у «Требнику» Петра Могили, схарактеризував у науковій студії «Розвиток церковної лексики у XVI-XVII ст.» Ю. Осінчук. Особливу увагу дослідник звернув на запозичення з латинської мови, а також на наявність полонізмів та сполонізованих латинізмів у релігійних текстах XVI-XVII століть. Актуальною для істориків мови є стаття Н. Заболотної «Маргіналії у почаївських кириличних стародруках (на матеріалах фондів відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В.Вернадського)», у якій авторка вивчила покрайні записи (маргіналії) на почаївських стародруках і наголошує на необхідності створення каталогу почаївських кириличних стародруків із детальним наведенням маргіналій у ньому: все це істотно доповнює «картину уявлень про стан української мови на певних історичних етапах» (с. 109).

Низка праць дописувачів збірника торкається проблем фразеології мови XVI-XVII століть («Українська книжна фразеологія XVI-XVII ст. у дзеркалі народного мовлення» А.Івченка, «Фразеологізми із семантичним центром *рука* в українській мові XVI – першої половини XVII ст.» В.Денисюка, «Поняття «страждання» в українській фразеології XVI-XVII ст.» І.Черевко).

Особливості побудови та функціонування латинських біблієонімів, зафіксованих у новочасних перекладах святописемних текстів, вивчила Г.Тимошик («Давньоримський ономастикон новозавітного канону в новочасних перекладах святописемних текстів українською мовою»). Чоловічим антропонімам середини XVII століття, засвідченим у списках полків Реєстру Війська Запорозького 1649 року, присвячена стаття циклу «Українські особові імена середини XVII ст. як об'єкт лексикографії. 7» Р.Осташа. За даними автора, деякі з них збереглися й дотепер (*Євдоким, Євсей, Єрмолай*), нечисленні власні імена вийшли з ужитку. Доповнює розвідку вміщений у ній словник таких імен.

Мовно-стилістична практика І. Вишенського й М. Смотрицького та її вплив на східнослов'янську мовознавчу думку XVIII століття є об'єктом студій Н. Бабич «Іван Вишенський і Мелетій Смотрицький: стилістика тогочасна і сучасна». Проблеми стилістики середньоукраїнського періоду вивчили також І. Гуцуляк («Перифраз як засіб емоційно-образного світобачення поетів доби бароко») та О. Зелінська («Стилістичні особливості проповіді Петра Могили «Хрест спасителя і кожної людини»). Розвій та особливості вживання української (руської) мови в державно-адміністративній та освітньо-видавничій сферах на зламі XVI-XVII століть простежила І. Фаріон («Креативно-суспільна роль української (руської) мови у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Ідеологічно-історичні передумови»).

Специфіка словотвору та морфології повнозначних та службових частин мови з'ясована у статтях І. Даценка, Т. Бичкової, О. Рим'як, Т. Висоцької. Аналіз творення народнорозмовних локативних прислівників, засвідчених у текстах художньої та полемічної літератури XIV-XVI століть, здійснив І. Даценко в науковій розвідці «Адвербіальна транспозиція прийменниково-відмінкових форм у художніх та полемічних текстах (на матеріалі прислівників місця)». Т. Бичкова у статті «Займенникова словозміна в рукописних апокрифічних збірниках

XVII-XVIII ст.» подала характеристику семантичних розрядів займенників, функціонування яких у рукописних апокрифічних збірниках відображає співіснування народнорозмовних форм з архаїчними. Зпоміж загальноукраїнських морфологічних рис відзначено форми родового-знахідного відмінків 1-ої та 2-ої особи однини (мене, тебе), родового відмінка особово-вказівних займенників жіночого роду (до неї), давального відмінка 2-ої особи однини (тобѣ) та ін. О. Рим'як («Проблема перехідності/неперехідності в граматиках української мови XVI - першої половини XX століть») простежує розвиток понять перехідності/неперехідності у граматиках середньо- та новоукраїнського періодів, а також аналізує різні концепції витлумачення перехідності дієслова. Дослідниця висновує, що «у граматичних працях XVI - першої половини XX століть поняття перехідності/неперехідності тісно переплетене з поняттям стану» (с.409). Незважаючи на те, що у XX столітті розмежування розглядуваних явищ як окремих категорій відбулося, дискусії щодо цієї проблеми, як зазначає авторка, тривають і досі. Т. Висоцька в роботі «Уживання сполучника *аж*/*ажє*/*ажь* у писемних пам'ятках української мови XVI-XVII ст.» з'ясувала питання про виникнення похідного сполучника *ажє*; доповнивши ілюстративну базу прикладами з польських, чеських, білоруських та російських текстів, авторка проаналізувала вживання його в писемних джерелах середньоукраїнської доби й на сучасному етапі, описала семантико-синтаксичні відношення, оформлювані цим сполучником.

На найновішому матеріалі з преси, різноманітних словників нової лексики висвітлив сучасну неологізацію слів, причини їх появи, способи творення та їх семантичну деривацію Л. Полюга («Новації в українській лексиці та їх фіксація у словниках»). У статті О. Сімович «Словник символів — мікромодель української мови та культури: концептуальні засади» наведено стислий аналіз принципів створення Словника вербальних символів української мови, окреслено основні проблеми створення та інтерпретації символів як категорії лінгвістичної, запропоновано оптимальний варіант характеристики вербальних символів.

Другий розділ збірника присвячений питанням української діалектології. Так, Л. Коць-Григорчук («Походження автора пам'ятки і метод накладання ареалів») зробила акцент на тому, як особливості різних мовних рівнів сприяють виявленню історичних змін у діалектному

просторі й допомагають встановити походження автора давньої писемної пам'ятки. Логічним продовженням розвідки відомої вченої є стаття М. Кулієвич «До проблеми походження Климентія Зіновієва: лінгвогеографічне дослідження», у якій дослідниця на основі даних лінгвогеографії встановила походження видатного українського поета кінця XVII - початку XVIII століття.

В. Мойсієнко («Походження поліських говорів») узагальнив деякі аспекти дослідження поліських говорів з урахуванням даних історії мови, новітніх праць українських та зарубіжних лінгвістів. Учений доходить висновку, що в добу Київської Русі «поліська розмовна стихія вже була фактом» (с.460), а «в XV-XVI століттях тенденція до впровадження поліських говіркових рис у тогочасній писемній мові посилюється» (Там само). Лексичі українських діалектів присвячено студії Н. Ашиток («Способи формування внутрішньодієслівної парадигми багатозначного слова в українських говорах»), Н. Хібеби («Периферія обрядової лексики бойківських говірок: назви «звичаїв, що завмерли»), Т. Ястремської («Системна організація лексико-семантичної груп назв тварин (на матеріалі гуцульських говірок)»). Словотвірні особливості сучасних українських говірок Кіровоградщини та Лемківщини проаналізували О. Вікторіна («Відсубстантивні суфіксальні назви на позначення хвороб, патологічних утворень, хворобливих станів (на матеріалі говірок Кіровоградщини)») та С. Панцьо («Відіменниковий словотвір відносних прикметників у лемківських говірках (суфіксальна деривація)»).

Фонетичні особливості безвихідного середньошрифтового Четвероевангелія з'ясувала Н. Багнюк («Мова безвихідного середньошрифтового євангелія (особливості фонетичної системи пам'ятки)»). Попри порівняно велику кількість церковнослов'янських елементів, у тексті твору виявлено своєрідні фонетичні явища, притаманні українській мові на відміну від російської. Фонетика північнолемківських переселенських говірок виступає предметом наукової статті «Реалізація фонем /л/ у північнолемківських переселенських говірках» М. Гнатюк. Спираючись на праці українських і польських мовознавців та власні діалектні записи від носіїв північнолемківських переселенських говірок, авторка простежила зміни звукового поля фонем /л/ в умовах некомпактного розселення лемків та з огляду на інші чинники, котрі

можуть зумовлювати модифікацію фонологічної системи окремих говірок.

Усі вміщені у збірнику статті відповідають вимогам ВАК, які висуваються до наукових публікацій у фахових виданнях. Композиційна його побудова струнка й логічна, однак вважаємо за доцільне висловити деякі побажання.

1. Еклектичним, на нашу думку, видається оформлення списку літератури, куди, на вимогу редакції, включаються і джерела, і безпосередньо цитовані роботи мовознавців. Розмежування ж на два окремі списки – використаних джерел та літератури – забезпечило б зручність в опрацюванні статей.

2. Доречним було б також включення до макроструктури збірника відомостей про авторів, як це зроблено у численних фахових часописах («Українська мова», «Вісник Львівського національного університету. Серія філологічна», «Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія» тощо).

З технічного боку збірник оформлений за усталеними й чітко визначеними принципами; поліграфія – дуже високого рівня.

Оксана Меркулова

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТАБЛИЦЬ

Демешко І.М. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Таблиці, схеми: Навчальний посібник для самостійної роботи. – Кіровоград: ПП «Ін вест-груп», 2008. – 264 с.

В умовах інтеграції нашої держави у світове товариство одним із визначальних критеріїв реформування національної освіти в Україні є посиленна увага до новітніх технологій навчання й оцінювання досягнень учнів та студентів. Запровадження тестового контролю за рівнем засвоєння знань у середній школі, зовнішнього незалежного оціню-